

จากความเลือนลอย... ถึงความมั่นคงที่ยั่งยืนของคนบ้านทับ

เรื่อง : เอกสิทธิ์ วงศ์ใหม่

เรียบเรียง : พณัตศศิตา ชัยนการ

ในอดีตเราอยู่อย่างคนเถื่อน เพราะพื้นที่ตำบลบ้านทับทั้งหมดตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่แจ่ม และอุทยานแห่งชาติแม่โจ้ 100% เป็นท้องถื่นขนาดเล็กดูแลพื้นที่ขนาดใหญ่ ขาดโอกาสในการพัฒนา ด้านโครงสร้างพื้นฐาน โครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นไม่ตอบโจทย์สภาพปัญหาในพื้นที่ เนื่องจากไม่มีการออกแบบ จากฐานราก ทำให้การเข้ามาของพืชเชิงเดี่ยวกับการลดลงของพื้นที่ป่า พื้นที่สูงในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ถูกบุกรุกแผ้วถางอย่างหนักจากชาวบ้าน เพื่อขยายพื้นที่ทำไร่ข้าวโพด สาเหตุหนึ่งมาจากกลุ่มทุนที่นำเอารูปแบบของเกษตรพันธะสัญญามาใช้ ด้วยการให้เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และยา แก่ชาวบ้านนำไปเพาะปลูก ก่อน ในปี 2544 อำเภอแม่แจ่ม มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเพียง 18,834 ไร่ ปี 2560 พื้นที่ปลูกข้าวโพดที่ขึ้นทะเบียน อยู่ที่ 144,880 ไร่ รวมไปถึงความมั่นคงเรื่อง น้ำกินน้ำใช้ ไฟฟ้าที่บางพื้นที่เข้าไม่ถึง ใช้แสงไฟจากตะเกียง ไม่สามารถมีที่ดินและที่อยู่อาศัยที่มั่นคงได้ และต้องอยู่ในเฉพะพื้นที่กำหนดให้เท่านั้น

เปลี่ยนจากคนเถื่อน ผู้บุกรุก มาเป็นผู้อยู่อย่างถูกกฎหมาย

ชุมชนบ้านมั่นคงตำบลบ้านทับ ตำบลบ้านทับ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีกลุ่มผู้บุกรุกสร้าง บ้านเรือนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่แจ่ม มีความเดือดร้อนด้านที่ดิน ที่อยู่อาศัยและการใช้ชีวิต ดังเสียง สะท้อนข้างต้น ต่อมาชาวบ้านได้รวมตัวกัน เพื่อขอกันพื้นที่ให้ชาวบ้านได้อยู่อาศัยอย่าง มั่นคงมากขึ้น และสามารถรองรับครัวเรือน ขยายของลูกหลานได้ นำมาซึ่งการกันเขต พื้นที่ให้กับคนในชุมชนอย่างเป็นสัดส่วน สามารถต่อเติมสร้างบ้านใหม่ได้ แต่ต้องอยู่ ภายใต้อุปเขตที่กำหนด

นายเอกสิทธิ์ วงศ์ใหม่ ประธาน คณะกรรมการโครงการบ้านมั่นคงชนบท ตำบลบ้านทับ เล่าว่า “ชาวบ้านก็ได้มีการ รวมตัวกันขออนุญาตใช้ที่ดินในพื้นที่ป่า สงวน มีการจัดทำ mou ร่วมโครงการพื้นที่ ขยายผลการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการ หลวง ในการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานภาคีในการแก้ปัญหาที่ดินผ่านกลไกคณะทำงานโครงการหลวงระดับ อำเภอ และขับเคลื่อน คทช. ในการแก้ไขปัญหาการอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าวงวนแห่งชาติและพื้นที่ป่าอนุรักษ์

ร่วมกับ SDF และ อำเภอแม่แจ่ม และได้รับมอบโครงการแก้ปัญหาตามมาตรา 19 ในวันที่ 24 เมษายน 2566 ครอบคลุมทั้งพื้นที่ตำบล ให้จัดทำความก้าวหน้าของกระบวนการขออนุญาตใช้ที่ดินแต่ละประเภท และ เอกสารหลักฐานประกอบเพื่อยืนยันว่าสามารถดำเนินโครงการบ้านมั่นคงได้”

ต่อมาในปี 2566 หลังจากได้รับอนุญาตให้ใช้พื้นที่ในเขตป่าสงวนแล้ว มีเครือข่ายบ้านมั่นคงจังหวัด เชียงใหม่ได้ชี้ช่องทางพัฒนาที่อยู่อาศัย จนเกิดเป็นโครงการบ้านมั่นคงชนบทตำบลบ้านทับ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี 2566 จำนวน 219 ครัวเรือน เพื่อปรับปรุงซ่อมแซมที่อยู่อาศัยที่ทรุดโทรม รวมทั้งการ พัฒนาระบบสาธารณูปโภค และพื้นที่ส่วนกลาง อาทิ ระบบประปาชุมชน

สร้างบ้านที่มั่นคง สักคมที่เข้มแข็ง โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

เดิมทีที่อยู่อาศัยของคนในพื้นที่ตำบลบ้านทับมีความทรุดโทรมและไม่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัยอาจ ก่อให้เกิดอันตราย เนื่องจากเป็นบ้านไม้เก่าที่ปลุกมานานนับสิบปี และวัสดุที่ทำบ้านเป็นไม้เนื้ออ่อน ใบคา และ ไม้ไผ่ ทำให้ไม่มีความคงทน ซึ่งปกติแล้วต้องเปลี่ยนทุกๆ 3 ปี และโครงสร้างที่เป็นไม้เนื้ออ่อนมักถูกแมลงกัด เจาะทำให้ผุพังเร็ว ในฤดูฝนก็ต้องอยู่อย่างหวาดกลัวว่าบ้านจะพังถล่มหากมีลมพายุ นอกจากนี้บ้านเรือน ส่วนมากยังไม่มีห้องน้ำหรือมีแต่ไม่ถูกสุขลักษณะ

ขณะเดียวกันการเป็นผู้บุกรุกที่ดินเขต ป่าสงวนแห่งชาติ ทำให้ไม่มีความมั่นคงในที่ดิน ที่จะสร้างบ้าน เมื่อลูกหลานเติบโตขึ้นพร้อมที่ จะมีครอบครัวใหม่ไม่สามารถปลูกสร้างบ้าน ของตัวเองได้ ต้องอาศัยอยู่บ้านเดิม เกิดความ แออัด บ้านบางหลังอยู่รวมกันมากถึง 10 คน ในพื้นที่ของบ้านที่มีขนาดกว้าง 9 ศึก และ ยาว 11 ศึก เมื่อมีการกันเขตที่อยู่อาศัยที่เป็น

สัดส่วน และมีงบประมาณโครงการบ้านมั่นคงมาสนับสนุน ทำให้สามารถต่อเติมและสร้างบ้านใหม่ในบริเวณที่ รัฐกำหนดไว้ได้ ซึ่งมีอยู่ในบริเวณเดียวกับที่ตั้งของบ้านพ่อแม่

ชุมชนตำบลบ้านทับ ได้รับงบประมาณสนับสนุนการปรับปรุงซ่อมแซมหรือสร้างที่อยู่อาศัยตามกรอบ โครงการบ้านมั่นคงชนบทในสมัยนั้น ครั้วเรือนละไม่เกิน 40,000บาท (เกินจากนี้ได้ โดยลงมติความจำเป็นจากคณะกรรมการกลาง) งบประมาณรวมทั้งสิ้น 12,900,000 บาท ภายใต้ 219 ครั้วเรือน ถูกนำมาใช้ในการปรับเปลี่ยนวัสดุก่อสร้างบ้าน มีการสั่งซื้อไม้และเหล็กจากในเมืองมาทำเป็นโครงสร้างบ้านแทนไม้เนื้ออ่อนที่เคยตัดหาจากป่าในชุมชน เปลี่ยนหลังคาจากเป็นกระเบื้อง ฝาเซอร่าเข้ามาแทนผนังดิบจากและแผ่นซีเมนต์บอร์ดเป็นที่รองพื้นบ้าน ทำให้โครงสร้างและตัวบ้านมีความแข็งแรงและคงทนมากกว่าเดิม บางหลังนางบประมาณไปปรับปรุง/สร้างห้องน้ำ นอกจากนี้ หลังจากได้รับการกันพื้นที่ทาง คทช.อนุญาตให้ปรับถมพื้นที่ได้ จึงมีการปรับที่ถมดินเพื่อสร้างบ้านที่มั่นคงแข็งแรง ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ และสะดวกสบายมากขึ้นกว่าเดิม

นอกจากนี้ จากการทำโครงการบ้านมั่นคงชนบทตำบลบ้านทับ ยังเกิดการเอื้อเพื่อดูแลสมาชิกที่ยากลำบากในชุมชน ในแบบที่เรียกได้ว่า "ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง" มีการประชุมสมาชิกร่วมกันและมีข้อตกลงว่า งบประมาณที่ได้รับมาตามกรอบ 40,000บาท จะจัดให้ตามความจำเป็นที่จะซ่อมแซมบ้านแต่ละหลัง ไม่ได้ให้เท่ากันหมด จึงมีงบประมาณมาทำบ้านที่พวกเขาเรียกกันว่า "บ้านเอื้ออาทร" โดยนำเงินที่เหลือจากบ้านหลังอื่นมาเติมให้กับบ้านของผู้สูงอายุ ผู้ป่วยเรื้อรังหรือผู้ยากลำบากในชุมชน จำนวน 4 หลัง ซึ่งใช้งบประมาณหลังละ 30,000 - 40,000 บาท สร้างทุนภายในและการดูแลช่วยเหลือคนในชุมชน

การสร้างทุนในการดูแลและช่วยเหลือคนในชุมชน

ชุมชนบ้านมั่นคงตำบลบ้านทับ มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย มีสมาชิก จำนวน 219 ครั้วเรือน มาจากเงินออมประจำเดือนของสมาชิกและเงินสมทบของสมาชิกที่ได้รับงบประมาณการปรับปรุงซ่อมแซมที่อยู่อาศัย เพื่อเป็นทุนในการซ่อมแซมบ้านและส่งเสริมการทำกิจกรรมอื่นๆ ต่อไป

"เราได้มีการคุยกันว่าขอคืนทุน 10 เปอร์เซ็นต์จากคนที่พอจะส่งคืนได้ เราไม่ได้ขอคืนจากทุกหลัง เอามาเป็นทุนของชุมชน เพื่อซ่อมแซมบ้านหลังที่อาจจะถูกอุทกภัย บ้านได้รับความเสียหาย หรือส่งเสริมเรื่องอาชีพ และบางส่วนจะใช้สำหรับการดำเนินกิจกรรมของชุมชน" นายคาคี เมฆาปราโมทย์ ผู้กล่าว

ส่งเสริมและพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน อาชีพ การสร้างรายได้ ผ่านพื้นที่รูปธรรม

ปัจจุบันประชาชนในตำบลบ้านทับเกือบทั้งหมดประกอบอาชีพหลัก คือ ทำไร่ มีทั้งไร่ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ ฟักทอง ข้าวไร่ ไร่มุขเวียน เลี้ยงสัตว์ บางหมู่บ้านมีการทำสวนกาแฟในร่มไม้ (กองกาย) มีนาเพียงเล็กน้อย และมีการทอผ้าตีนจกเป็นอาชีพเสริม มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเดือนละประมาณ 8,000 - 10,000 บาท รายได้จึงไม่สูงมากนัก เพราะราคา

ข้าวโพดต่ำ เมื่อเทียบกับราคาจำหน่ายในท้องตลาด เนื่องด้วยต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง รายได้จากการทำการเกษตรเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ จึงต้องหาอาชีพเสริมให้กับสมาชิกในชุมชน เช่น การส่งเสริมให้คนในชุมชนหันมาแปรรูปอาหารพื้นบ้านจำหน่ายแทนการหามาแล้วขายไป ในรูปแบบของการทำกาแฟ ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ และการทักทอผ้าขึ้นตีนจก ส่งให้กับร้านค้าทั้งในและนอกชุมชน การสร้างช่องทางใหม่ๆ เช่น การขายสินค้าออนไลน์ การส่งเสริมการเลี้ยงปลาในกระชัง เพื่อสร้างรายได้เสริม โดยมีการสร้างกลุ่มทางอาชีพในชุมชน ได้แก่ กลุ่มทอผ้าตีนจกบ้านสองธาร กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ (โค กระบือ) บ้านสบลอง กลุ่มทอผ้าตีนจกบ้านสบลอง กลุ่มปลูกกาแฟบ้านกองกาย กลุ่มปลูกกาแฟบ้านถวน กลุ่มปลูกกาแฟบ้านแม่ลองเหนือ กลุ่มอาชีพทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านห้วยวอก - แม่ลอง - อมสูง เป็นต้น

สภาพแวดล้อมเหมาะสม ชุมชนน่าอยู่

ด้วยสภาพเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่ตำบลบ้านทับส่วนใหญ่จึงเป็นภูเขาสูงและลาดชัน มีพื้นที่ราบหุบเขาและที่ราบเชิงเขาบางส่วน ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน โดยจำแนกเป็นพื้นที่ภูเขา ร้อยละ 85 พื้นที่ราบเชิงเขาร้อยละ 10 และพื้นที่ราบหุบเขาเพียงร้อยละ 5 ทำให้คนในชุมชนต้องทนลำบากกับการลุยโคลนเข้าออกบ้านตัวเอง การทำถนนทางเดินในชุมชน เป็นการสร้างพื้นที่กลางที่ทำให้การสัญจรในชุมชนมีความสะดวกสบายเพิ่มมากขึ้น

จากภาพข้างต้น แสดงให้เห็นภาพเดิมของชุมชนก่อนปรับปรุงที่อยู่อาศัย เมื่อถึงช่วงฤดูฝนก็ต้องเดินลุยโคลนเข้า-ออก ซึ่งหลังการปรับปรุงมีทางเดิน มีถนน ที่สร้างความสะดวกสบายและมีบ้านที่มั่นคงสวยงามกว่าเดิม

นอกจากนี้ยังมีการปรับสภาพแวดล้อมในชุมชน จากป่ารก้างในบริเวณข้างบ้าน ให้ดูสะอาดตา และมีความเป็นระเบียบจากการกันเขตพื้นที่การอยู่อาศัยของแต่ละคน ดังที่ นายเอกสิทธิ์ วงศ์ใหม่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านทับ ได้กล่าวถึงที่มาและสภาพหลังการปรับปรุงชุมชนไว้ว่า "เมื่อก่อนต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจใคร แต่เมื่อทำบ้านมั่นคงแล้วมีการรวมกลุ่ม มานั่งคุยกัน ปลูกฝังว่าต้องแบ่งปันที่ดินกัน ถ้าทุกคนเห็นแก่ตัวก็ไปไม่รอด และก็ต้องช่วยกันดูแลรักษาความสะอาด สวยงามของบริเวณบ้านตัวเอง มีการแพ้วทางหญ้า ดูแลบริเวณบ้าน เก็บกวาดขยะ ก็ดูดีกว่าเดิมเยอะ จากที่เป็นป่ารก้าง ก็ดูสะอาดตา"

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เนื่องด้วยเป็นชุมชนในพื้นที่ภูเขาสูงและลาดชัน มีพื้นที่ราบหุบเขาและที่ราบเชิงเขาบางส่วน ทำให้มีขยะไหลตามน้ำเข้ามาในชุมชนและใต้ถุนบ้านโดยเฉพาะในช่วงฤดูมรสุม ดูไม่สะอาดตา ส่งกลิ่นเหม็น เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค คนในชุมชนจึงได้มีการปรึกษาหารือกันลงความเห็นว่าเราจะช่วยกันเก็บขยะในลำคลองและตามบริเวณบ้านของตัวเอง และในแต่ละปีจะมีการจัดกิจกรรมรณรงค์เรื่องการจัดการขยะ และร่วมกันเก็บขยะปีละ 2 ครั้ง และมีการจัดตั้งกลุ่มกองทุนรับซื้อขยะแลกไข่ ซึ่งจากการดำเนินการดังกล่าว ทำให้ชุมชนสะอาดน่าอยู่มากขึ้น ไม่มีกลิ่นเหม็น

นอกจากนี้ยังมีการจัดทำโครงการเพื่ออนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืน ได้แก่ โครงการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โครงการลดปริมาณเชื้อเพลิง ลดปัญหามลพิษฝุ่นควัน โครงการบริหารจัดการขยะชุมชน 14 หมู่บ้าน โครงการสนับสนุนการดำเนินงานศูนย์ภูมิสารสนเทศตำบลบ้านทับ โครงการศึกษาระบบการจัดการน้ำและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมเพื่อการเกษตร โครงการจัดทำผังชีวิตผังชุมชนตำบล เพื่อทดแทนไม้ที่คนในชุมชนตัดมาใช้และที่ถูกธรรมชาติทำลาย ทำให้ป่ายังคงมีความสมบูรณ์ เป็นแหล่งอยู่อาศัยและเพาะพันธุ์ของสัตว์ชนิดต่างๆ โดยเฉพาะกิ้ง ปู ปลา ซึ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน

"จากความลำบากในวันนั้น เราได้ผ่านเรื่องราวที่มีทั้งคราบน้ำตา ความเหนื่อยล้า ความท้อแท้มาไม่น้อย แต่มันก็ได้สร้างคนในชุมชนมีความแข็งแกร่ง มีจิตสำนึก มีส่วนร่วม มีความสามัคคี จนก่อเกิดเป็นพลังในการต่อสู้เพื่อให้ตัวเองและลูกหลานมีที่อยู่อาศัยแข็งแรง สิ่งแวดล้อมน่าอยู่ มีอาชีพที่มั่นคงภายใต้ทุนที่เรามี จนบังเกิดรอยยิ้มแห่งความสุขของคนบ้านทับในวันนี้"

นายเอกสิทธิ์ วงศ์ใหม่

ประธานคณะกรรมการเมืองโครงการบ้านมั่นคงชนบทตำบลบ้านทับ